

*** Тақырып 1. «Валюталық операциялар» курсының пәні, әдісі, мазмұны және мақсаты**

Мукушев Абзал Базарбекович

* Жекелеген елдер арасындағы экономикалық, саяси, мәдени және басқа байланыс формалары олардың арасындағы алынатын тауарлар және қызметтерге төлеммен байланысты ақшалай қатынастарды тудырады. Елдер арасындағы бұл ақшалай қатынастар валюталық қатынастардың мазмұнын құрайды. Валюталық қатынастар валюталық операциялар көмегімен жүзеге асырылады. Валюталық операциялар - бұл шетел валютасын сату, сатып алу немесе бір валютаны екіншіге айырбастау.

- * Шетел валютасы валюталық операцияларды жүргізу объектісі болып табылады және келесідей жағдайларда қолданылады:
 - * коммерциялық мәмілені жүргізу кезінде;
 - * валюталық нарықты құру кезінде;
 - * арбитраж жүргізу кезінде;
 - * тәуекелді реттеу кезінде.

* **Валюта** - мемлекеттердің заңды төлем қаражаты ретінде қабылдаған ақша бірлігі немесе банкноттар, қазынашылық билеттер және монеталар, оның ішінде қымбат металдардан жасалған монеталар (айналыстан алынған немесе алынатын, бірақ айналыста жүрген ақша белгілеріне айырбасталуға жататынын қоса алғанда) түріндегі қолма-қол және қолма-қол емес ақша нысанындағы құнның ресми стандарттары, сондай-ақ шоттардағы, оның ішінде халықаралық ақша немесе есеп айырысу бірліктеріндегі қаражат.

Валютаның келесідей түрде сыныпталады:

а) мемлекет-эмитентке қатысты:

- ұлттық
- шетел
- ұжымдық (мысалы, СДР, ЭКЮ, қазір – евро)

б) басқа валютаға айырбасталу мүмкіндігі бойынша:

- бос конверсиялынын
- жартылай конверсиялынын (кейбір айырбастау операциялары бойынша валюталық шектеулер қолданылады)
- конверсияланбайтын

- * в) валюталық курстар арақатынасы бойынша:
 - * күшті / тұрақты (яғни өзінің номиналы мен басқа валюталар бағамына тұрақты)
 - * әлсіз / жұмсақ (тұрақсыз)
- * г) айналу мерзімі б/ша:
 - * тұрақты (постоянная)
 - * уақытша

- * д) қолдану деңгейі б/ша:
- * **резервтік валюта** – шетел валютасы, оны мемлекеттегі орталық банктер жинақтайды және сыртқы сауда операциялар мен шетелдік инвестициялар б/ша халықаралық есеп айырысулар үшін резервтер сақтайды
- * **алдыңғы қатарлы дүниежүзлік валюталар** – жеті негізгі валюталар, олар халықаралық есеп айырысуларда жиі қолданылады және толық конверсияланады. (АҚШ доллары, Евро, Швейцар франкісі, Фунт Стерлингов, Жапон иенасы, Канада доллары, Австралия доллары)

- * **Валюталық құндылықтар** - шетел валютасы, сыртқы бағалы қағаздар.
- * **Валюталау** - қызмет ету банкінде клиенттің шотына шетелдік валюта қаражатын нақты қабылдау немесе нақты алып тастау (списание)
- * **Валюта бағамы** – бір елдің ақша бірлігін басқа елдің ақша бірлігінде, қымбат металдармен, бағалы қағаздармен көрсетілген бағасы (котировкасы).

* Валюталық операциялар:

- * валюталық құндылықтарға меншік құқығының және өзге де құқықтардың көшуіне, сондай-ақ валюталық құндылықтарды төлем қаражаты ретінде пайдалануға байланысты операциялар;
- * валюталық құндылықтарды, ұлттық валютаны, номиналы ұлттық валютамен көрсетілген бағалы қағаздарды және төлем құжаттарын, резиденттер шығарған номиналы жоқ бағалы қағаздарды Қазақстан Республикасына әкелу, жіберу және аудару, сондай-ақ Қазақстан Республикасынан әкету, жіберу және аудару.

***Валюталық қатынастар** - бұл, сыртқы сауданы, экономикалық және ғылыми техникалық байланыс, шетелден кредиттер және займдаралу және ұсыну, валютаны сату және сатып алу бойынша мәмілелерді жасау кезінде валютаның қызмет етуімен байланысты қатынастар. Өзіндік дербестікке ие бола отырып, валюталық қатынастар валюталық курс арқылы, елдің төлем балансы арқылы, несиелендіру режимі және халықаралық есеп айырысулар арқылы халықаралық экономикалық қатынастардың сипатына және тиімділігіне белсенді және елеулі әсер етеді.

- * Валюталық қатынастардың қатысушылары болып мемлекеттер (үкімет, орталық және мемлекеттік банктер түрінде), заңды тұлғалар (коммерциялық банктер, кәсіпорындар: импортерлар және экспортерлар, биржалар) және жеке тұлғалар (брокерлар, спекулянттар және туристтер және т. б.) табылады.
- * «Валюталық операциялар» пәні валюталық жүйелерге, валюталық бақылау және реттеу саясатына, халықаралық төлемдер және есеп айырысуларға, валюталық нарық және ондағы операцияларға негізделген валюталық қатынастармен сипатталады.

Валюталық операциялар –
ұлттық заңдармен немесе
халықаралық келісімдермен
реттелген валюталық
құндылықтар заты болып
табылатын мәмілелер.

1) Ағымдағы валюталық операциялар

(төлем балансы б/ша):

- а)** ҚР-на және ҚР-нан тауарды жедел экспорттау және импорттау б/ша есеп айырысу жүргізу үшін және экспорт-импорттық операцияларды 90 күнге дейін несиелеумен байланысты есеп айырысу жүргізу үшін шетел валютасын аудару;*
- б)** мерзімі 180 күнге дейінгі қаржылық несиені алу және беру;*
- в)** ҚР-на және ҚР-нан проценттерді, дивидендтерді және капитал қозғалысымен байланысты салымдар, инвестициялар, несиелер және басқа операциялар б/ша басқа табыстарды аудару;*

г) ҚР-на және ҚР-нан саудалық емес аударымдар, олар:

- еңбек ақыны, стипендияларды, зейнет ақыны, алименттерді, мемлекеттік жәрдемақыны және т.б. компенсацияларды төлеу;
- жұмысшыларды шетелдік командировкаға жіберумен байланысты шығындарды төлеу;
- мұрагерлікті қабылдаумен байланысты төлемдер;
- жерлеумен байланысты төлемдер және т. б.

2) Тауарлар мен қызметтерді экспорттау (реэкспорт) және импорттау (реимпорт) б/ша операциялар мен төлемдер.

3) Құжатты және құжатсыз валюталық операциялар.

4) Саудалық емес валюталық операциялар - *саудалық емес операциялар б/ша халықаралық есеп айырысулар, оның ішінде : туризм, интеллектуалды меншікті, ақпаратты сату, дипломатиялық өкілділіктерді қаржыландыру және т.б.*

5) Инвестициялық валюталық операциялар:

а) салу объектісі б/ша:

тікелей (жарғылық капиталға салу);

портфельдік (бағалы қағаздарды сатып алу);

б) салу мерзімі б/ша:

қысқа мерзімді (спекуляциялық түрде, хеджирлеу);

ұзақ мерзімді (дамуға, бақылауды алуға инвестициялар және т.б.);

в) тәуекел деңгейі б/ша:

жоғары тәуекелді (венчурлік, спекулятивті операциялар, БҚ инвестициялар);

тәуекелсіз (тәуекел мен жоғалтулар форс-мажор салдарынан болатын операциялар).

6) Капиталды валюталық операциялар
– капитал қозғалысымен байланысты операциялар.

7) Кассалық конверсиялық валюталық операциялар. Заңды түрде конверсиялық операциялар валютаны сату-сатып алу мәмілесі б.т.

Мерзімі б/ша конверсиялық операциялар екі топқа бөлінеді:

А). СПОТ типті операциялар, немесе **ағымдағы конверсиялық операциялар**

Б). Форвардтық, немесе **мерзімді конверсиялық операциялар** (аутрайт мәмілесі (outright), валюталық своп мәмілесі (FX swap) және «овернайт» мәмілесі)

8) СВИФТ жүйесі базасындағы операциялар. *SWIFT* –дүние жүзілік банкаралық қаржылық телекоммуникациялардың бірлестігі, ол қаржылық телекоммуникациялар саласында алдыңғы қатарлы халықаралық ұйым б.т., банкілер-мүшелер иеленушілер б.т. АҚ. *SWIFT* мүшесі ретінде ұлттық заңдар б/ша халықаралық банктік операцияларды жүргізуге құқығы бар кез-келген банк бола алады.